

B-1482

Mittelaenutatas

A. Elango

P E D A G O O G I K A

(Konspekt)

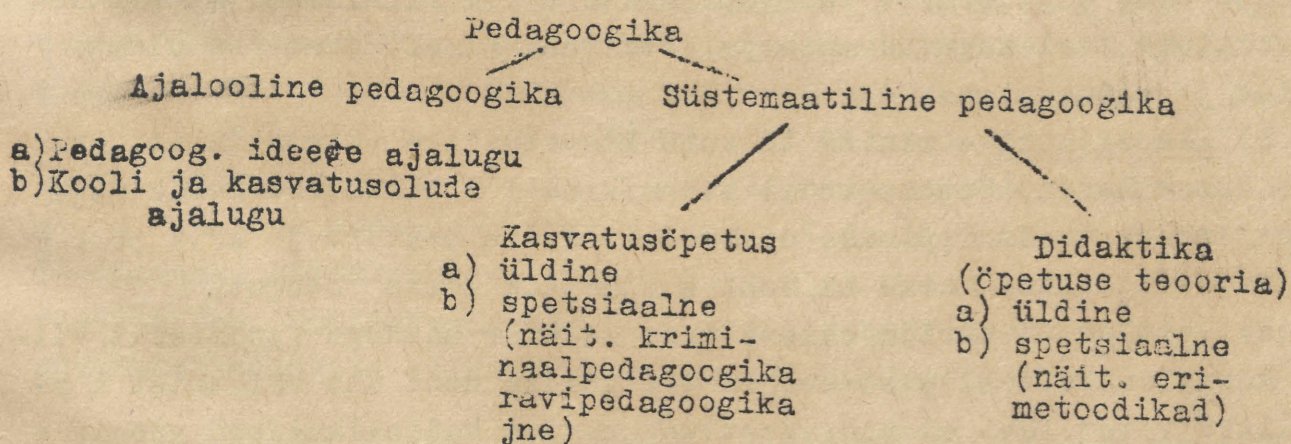
Tartu 1946.

A. PEDAGOOGIKA ÜLDISED ALUSED.

I Pedagoogika aine, meetodid ja tähtsus.

1. Pedagoogika aine. Pedagoogika kõige üldisemas tähenduses on teadus laste kasvatamisest, Nõukogude pedagoogika on teadus laste kommunistlikust kasvatusest, haridusest ja õpetusest. Kasvatuseks nimetame eelnevate põlvkondade sihi- ja kavakindlat tegevust oma kogemuste ja elu-ideaalide edasiandmiseks kasvavate noorsoole (lähemalt vt. Pint-Elango Kasvatusteaduse alged 3-12 lk.). Hariduseks nimetame teadmiste, oskuste ja vilumuste süsteemi, mille õpilased omandavad õppimisprotsessi kestel ja sel alusel toimuvat vaimsete võimete arenemist ning maailmavaate kujunemist. Õpetuseks nimetame kindlaksmääratud teadmiste, oskuste ja vilumuste hulga süstemaatilist ning järjekindlat edasiandmist õpetaja poolt ja nende teadlikku, aktiivset ja kindlat omandamist õpilaste poolt. Nõukogude Liidus moodustavad kasvatus, haridus ja õpetus ühtse terviku, mis on suunatud kommunistliku ühiskonna igakülgsele arenenud üleshitajate ja kaitsjate ettevalmistamisele.

2. Pedagoogiliste teaduste süsteem. Pedagoogika jaguneb järgmisteks osadistsipliinideks:

Pedagoogika abiteadused, mis seisavad pedagoogika ja mõne teise teadusharu vahepeal, on: pedagoogiline psühholoogia, koolitervishoid jm.

3. Pedagoogika ja muud teadused. Antiikajal oli pedagoogika lähedalt seotud õpetusega riigist ja selle valitsemisest (Plato). Keskajal, mil teoloogia taotles olla universaalseks teaduseks, muutus ka pedagoogika tema tähtsusetuks osaks. Pärast seda, kui teoloogia andis ruumi üksikteadustele, käsitleti pedagoogikat koos filosoofiaga. Alles 19. sajandil, tänu esmajoones Pestalozzi ja Herbarti (Venemaal K.D. Usinski) elutööle hakkas pedagoogika kujunema iseseisvaks teaduseharuks. Ülikoolides hakati iseseisvaid pedagoogika kateedreid asutama alles 20. sajandil. Kuid ka tänapäeval vajab pedagoogika oma väidete kujundamisel ja põhjendamisel paljude teiste teaduste, nagu psühholoogia, ajaloo,

anatoomia, füsioloogia, esmajoones aga marksistlik-leninistliku filosoofia abi.

4. Nõukogude pedagoogika alused ja allikad. Nõukogude pedagoogika on üks osa üldisest sotsialistlikust ülesehitustöö teooriast ja ta tugineb samale alusele, kui kõik muudki selle ülesehitustöö alad - dialektilisele ja ajaloolisele materialismile. Tema allikateks on: a) marksismi-leninismi rajajate õpetus noorsoo kasvatamisest; b) ÜK(B)P Keskkomitee ja NSVL RKN otsused kooli ja kasvatuse kohta; c) suurte pedagoogide õpetused (kriitiliselt kasutatutena) ja d) kaasaegsete nõukogude kooli paremate õpetajate kogemused. Eriti suurt tähtsust evib praegusel ajal viimatimainitud allikas, mispärast suurt rõhku pannakse paremate õpetajate kogemuste kogumisele, üldistamisele ja tutvustamisele.

5. Nõukogude pedagoogika meetodid. Nõukogude pedagoogika ülesehitamisel kasutatakse väga mitmesuguseid meetodeid. Kodanlike õpetlaste katsed pedagoogikat rajada ainult mõnele üksikule meetodile (eksperiment, testid, filosoofiline deduktsioon) viisid ühekülgsete tulemustele, kiskusid alla pedagoogika kui teaduse taseme või muutsid selle eluvõraks. Marksism-leninism nõuab igalt teaduselt, ka pedagoogikalt, kogu konkreetse faktilise rikkuse igakülgselt tundmaõppinist. Seda tehakse peamiselt järgmiste meetodite abil:

a) Vaatlus - mingi üksiknähtuse (näit. mäne karistuse mõju õpilaste käitumisele) või nähete rühma (näit. õppetunni käik) kavakindel jälgimine ühes olulisemate tähelepanekute ülesmärkimisega. Et vältida vigu vaatluse teel kogutud materjali tõlgendamisel, peab see olema rikkalik ja mitmekülgne.

b) Eksperiment - mõningate uute kasvatuslike võtete (näit. mõne uue õppevahendi, õppemeetodi) plaanikindel r kendamine nende mõju ja tagajärgede tundmaõppimise otstarbel. Katse otstarb ja käik peab olema täiesti selge. Katse ei tohi kahjustada laste arengut.

c) Vestlus - uurija otsene kontakt kasvandikuga (peamiselt viimaste küsitlemise teel), et selgitada, kuidas need üht või teist kasvatuslikku võtet läbi elavad. Vestlus asendab kodanlikus pedagoogikas laialt levinenud ankeetide meetodi.

d) Koolialaliste dokumentide kogumine, näit. õppekavade, õpetajate töökavade, tunni konspektide, õpilaste tööde jm. kavakindel kogumine ja võrdlemine.

6. Pedagoogika tähtsus. Mõned kodanlikud pedagoogid vaatlevad kasvatustööd kui kunstilist loomingut, mille juures peamist osa etendavat kasvataja päritud pedagoogiline andekus. Marksism-leninism peab igal alal teooriat, ka pedagoogilise meisterlikkuse omandamisel, otsustavaks teguriks ja paneb selle viljelemisele suurt rõhku.

II Pärilikkus, keskkond ja kasvatus.

Vt. vastav ptk. Pint-Elango teoses "Kasvatusteaduse alged"
lk. 12 - 22.

III Kommunistliku kasvatus eesmärgid ja ülesanded.

Vt. vastav ptk. Pint-Elango teoses "Kasvatusteaduse alged"
lk. 30 - 47.

IV Rahvahariduse süsteemid kodanlikes riikides ja NSVL-s.

1. Kodanliku koolikorralduse üldiseloomustus. Keskajal v litses täiesti seisuslik koolikorraldus. Kodanlus, seni kui ta pidas võitlust aadliga, püüdis olla progressiivne ja nõudis kõigile ühesugust ning maksuta haridust (näit. kodanl. prantsuse revol. päevil). Võimule pääsedes ei viinud ta oma programmi mitte ellu. Jäi püsima dualism koolikorralduses; rahvakool (enamasti maksuta) "aiemate hulkade lastele ja maksuline valikkool (keskkool ühes ettevalmistusklassidega) kodanluse lastele, ilma ülemineku võimaluseta ühest koolitüübist teisi. Seega reserveeriti kesk- ja kõrgem haridus peamiselt jõukamate kihtide lastele. Ka niisugustes riikides, kus näiliselt on teostatud küll ühtluskool, ei suuda paljud töölislapsed majanduslikel põhjusil algkooli lõpetada (kodanlikus Eestis lahkus 42% lapsi algkoolist ilma selle kursust lõpetamata!). Eriti halb oli olukord ses suhtes Tsaari-Venemaal, kus ei suudetud läbi viia 4-klassilise algkooli kohuslikkust. Paljudes riikides tehti ja tehakse takistusi naistele hariduse saamisel. Mitmel pool kasutab kodanlus kooli ümberrahvustamise tööriistana. Ideoloogiliselt on kool kõikides kodanlikes riikides kodanluse tööriistaks, mille abil kasvatatakse töölislasteski kodanlikku meelsust, kuulekust kodanliku riigi võimuaparaadile jne. Haridusevabandlikku kodanliku maailmavaadet levitatakse enamikus kodanlike riikide koolides ka usulise kasvatus teel.

2. Koolikorraldus P.-Am. Ühendriikides. Koolikohustus algab enamasti 7. eluaastaga ja kestab 9 .. 10 aastat. Enamikus osariikides kehtib 6-3-3 süsteem, s.t. 6-klassilisele algkoolile (primary school) järgneb 3-klassiline noorem keskkool (junior high school) ja sellele 3-klassiline vanem keskkool (senior high school). Keskkoolid on enamasti kutselaadilised, paljude eristumisvõimalustega. Koolide õppekavad on koostatud nõnda, et üleminek ühelt kooliastmelt teisele võib toimuda takistusteta. Keskkooli lõpetanud võivad õpinguid jätkata kolledžites ja ülikoolides. Usuõpetust kooli õppekavas ametlikult ei ole, kuid selle eest jäetakse õpilastele üks päev nädalas (pääle puhkepäeva) vabaks, mil mitmesugused kiriklikud ja usulised organisatsioonid korraldavad usuõpetust.

3. Koolikorraldus Inglismaal. Koolikohustus algab 6. eluaastaga ja kestab 10 aastat. Oletab väga palju erakooli, enamasti usuühingute omi, mille õppekava avalike koolide omast oluliselt kõrvale kaldub. Normaalselt kehtib 6-klassiline algkool (lastele 6.-11. elua.), mille järele jõukamate kihtide lapsed astuvad 6-klassilisse humanitaar-keskkooli (grammar school), mis valmistab ette sisseastumiseksamitele ülikooli; vähem jõukad siirduvad tavaliselt 4-5 klassilisesse keskkooli (central school), mis enamasti on kutsealaline ja valmistab ette töötajaid keskmist haridust eeldavatele kutsetele ning annab õiguse astuda kõrgematesse kutsekoolidesse; laiaade töötavate hulkade lapsed peavad enamikus leppima õpingute jätkamisega algkooli kõrgemal astmel. Ülikooli on vähe ja kuna õpingud nendes on väga kulukad, siis on nad ainult vähestele kättesaadavad.

4. Koolikorraldus Prantsusmaal. Koolikohustus algab 7. eluaastaga ja kestab 7 aastat. Algkool on 7-klassiline, ent üleminek keskkooli toimub juba pärast 6. klassi. Keskkool on 7. klassiline, kusjuures viimane klass hargneb humanitaar- ja reaalteaduste osakonnaks. Kõrvuti keskkooliga teotseb 3-4-klassiseid kõrgemaid algkooli (enamasti kutseainelised), kutse- ja täienduskoole. Avalikes koolides usuõpetust ei ole, ent kõrvuti avalike koolidega teotseb suurel arvul erakooli, kus õpetus terveni toimub konfessionaalses vaimus.

5. Koolikorraldus end. Saksamaal. (kuni teise maailmasõjani). Koolikohustus algas 7. eluaastaga ja kestis 8 aastat. 4 aastat õppisid lapsed kõigile ühises põhikoolis (Grundschule), millele järgnes differentseerumine 8-klassise täiskeskkooli (höhere Schule), 6-klassise osal. keskkooli (Mittelschule) ja algkooli ülemastme vahel. Kuni hitlerliku koolireformini (1936.a.) oli täiskeskkool 9-klassiline välja arvatud Baier). Ülikooli pääsesid ainult täiskeskkooli lõpetanud. Algkooli ülemastme lõpetanud võisid astuda kutsekoolidesse või pidid õpinguid jätkama osa-ajalistes täienduskoolides.

6. Koolikorraldus kodanlikus Eestis. Koolikohustus algas 9. eluaastaga ja kestis 6 aastat (kuni 1934.a.-ni 8 aastat). Algkool oli 6-klassiline. Kuni 1934.a. koolireformini järgnes sellele 5. klassiline keskkool, mille 3 viimast klassi hargnesid kutseainete järele. 1934. aasta koolireformiga pikendati keskharidust 6-le aastale, eraldati selle esimene kontsenter 3-klassiliseks reaalkooliks ja teine kontsenter 3-klassiliseks gümnaasiumiks. Kõrvuti reaalkoolidega oleles 5-klassiseid progümnaasiume, kuhu võeti vastu algkooli 4. klassi lõpetajaid. Kuna gümnaasiume oli vähe ja õpilaste vastuvõtt sinna toimus võistluseksamiga, oli progümnaasiumi lõpetajail enam väljavõtteid edasiõppimiseks. Selle tagajärjel lahkusid jõukamate kihtide lapsed juba pärast 4. klassi algkoolist ning algkooli 5. ja 6. klass muutusid kehvikute kooliks, kust raske oli edasi pääseda. Paljud ei suutnud majanduslikel põhjusil selgi kätia ja pidid õppimise üldse katkestama. Gümnaasiumi lõpetanuil oli võimalus õpinguid jätkata ülikoolis (Tartus) ja tehnikaukoolis (Tallinnas).

7. Koolikorraldus Tsari-Venemaal. Tsari-Venemaal oli hariduslikult üks mahajäänud riike Euroopas, kuna võimul olnud aadel ja kodanlus kõigiti takistas laiematel hulkadel hariduse saamist. Koolikohustust ei olnud üldse. Oleles kaks üksteisest täiesti eraldatud koolisüsteemi: rahvakoolid ja keskkoolid. Rahvakoolide esimese astme moodustas 3-4-klassiline algkool (maal valla-resp. külakool), mis kohati esines 5-klassilise ministeeriumikoolina; maal järgnes valla-resp. külakoolile kohati 2-klassiline kihelkonnakool. Linna algkoolide lõpetajad võisid astuda 4-klassilisesse kõrgemasse algkooli (linnakooli). Keskkoolide süsteemis olelesid 8-klassilised gümnaasiumid ja 7-klassilised realkoolid, kuubki 2-3 ettevalmistusklassiga. Kõik koolid, ka vähemusrühvaste maal-aladel, olid hiljemalt 2. õppeastast alates venekeelsed (välja arvatud üsna vähesed erakoolid). Keskkooli oli vähe ja tööliste ning talurhva lapsed pääses sinna harva. Gümnaasiumi ja realkooli lõpetajad võisid õpinguid jätkata kõrgemates õppeasutustes. Ka neid oli arvult vähe ja õppimise nendes kulukas.

8. Koolikorraldus NSVL-s. Vt. A. Aret "28 aastat nõukogude kooli," ajakirjas "Nõukogude Kool" 1945. nr. 11. ja Käis-Golant "Abiks Õpetajale".

B. D I D A K T I K A .

I Didaktika üldised alused.

1. Didaktika mõiste ja areng. Didaktika on kasvatusteaduse osa, mis tegeleb õppetöö teooriaga, s.o. annab juhiseid õppetöö korraldamiseks ja teostamiseks (õpetamise õpetus). Kuna keskaja koolis õppimine seisis peamiselt ettelõetu pähetuupimises, siis astati sel ajal didaktikale hoopis teistsugused nõuded kui praegu. Raamatute levik (trükitunsti rakendamise tagajärjel) ja koolide massiliseks muutumine tõi olulise pöörde õppimise käiku ja asetas ka didaktika kui teaduse uute ülesannete ette. Esimese silmapaistvama lahenduse leidsid need uued ülesanded J. A. Komensky (Comeniuse 1592-1670) juures (Didactica magna, 1632). Hiljem on silmapaistvaid teeneid didaktika edasiarendamisel J. H. Pestalozzi'il (1745 - 1827), F. Fr. Herbart'il (1776-1841) ja vene pedagoogil K.D. Ušinskil (1824-1870).

2. Õpetuse eesmärgid. Õppetöö nõukogude koolis taotleb järgmisi eesmärke:

a) Materiaalsed eesmärgid: elus vajalikkude põhiteadmiste ja oskuste kindel kätteõppimine. Elu all antud juhul mõeldakse niihästi tegelikku kutsetööd kui ka edasiõppimist järgmistel kooliastmetel. Niisugusteks vajalikeks põhiteadmisteks ja oskusteks on näit. oma mõtete korrektne väljendamine emakeeles suuliselt ja kirjalikult, vene keele kui riigikeele ja suure kultuurkeele tundmine, kodumaa

ning maailma ajaloo ja geograafia põhifaktide tundmine, selge ette-
kujutus looduse elust, selle jõududest, universumi ehitusest jne.
Need teadmised ja oskused kuuluvad haritud inimese põhivara hulka
ja õpetus, mis neid ei kindlusta, ei täida oma ülesannet.

b) Formaalsed eesmärgid: elus vajalikkude võimete ja omaduste
arendamine. Siia kuulub näit. väime loogiliselt mõelda, võime olu-
list vähemolulisest eraldada, täpsus, kujutluste selgus, koondumis-
võime jne. Ka need kuuluvad haritud inimese põhivara hulka ja pea-
miselt õpetus peab nende omandamist tagama. "Meie sihiks pole mitte
suure hulga surnud materjali vallutamine, vaid elava jüu omandamine.
Vähem ainet, enam jõudu" (H. Gaudig, 1860-1923).

Kodanlikus didaktikas on kaua vaieldud, kummat nendest ees-
märkidest tähtsamaks pidada. Esimese eesmärgi rõhutajaid on hüütud
didaktilisteks materialistideks, teise rõhutajaid - didaktilisteks
formalistideks. Nõukogude pedagoogika ei näe siin mingit vastuolu:
kindlate ja püsivate teadmiste omandamine iseendast soodustab ka
formaalsete võimete arengut ja viimaste arendamine on vaevalt mõel-
dav ilma püsivate ja kindlate teadmiste omandamiseta.

c) Kasvatuslikud eesmärgid: kommunistliku maailmavaate, kõlbel-
lise karakteri ja süüsa käitumisoskuse arendamine. Nõukogude ühis-
kond vajab inimesi, kes on läbi imunud kommunistlikust printsipi-
aalsusest, täiesti andunud kommunismi üleschitamisele, evivad kind-
lat ent sotsiaalset karakterit, mis viib lõpuni kord algatatud tööd
ega talu ülekohtu ei enda ega teiste suhtes, omavad erka ilumeelt
ja on suutelised distsiplineeritult käituma. Kuigi nende eesmärki-
de saavutamiseks kool ja ühiskond võtab tarvitusele rea erivahendeid,
ei saa ka õpetus nendest mitte lahti ütelda. Õpetus ja kasvatus on
üksteisest täiesti lahutamatud ja peavad taotlema üht ning sama sihi-
ti. Iga õppeaine õpetamisel tuleb pidada silmas kasvatuslikke ees-
märke, niisamuti kui kasvatualikud eri-üritused omalt laadilt pea-
vad soodustama õppetööd. Õpetus mõjub kasvatavalt juba seega, et
ta varustab õpilasi selgete ja kindlate teadmistega, mis viivad kom-
munistliku maailmavaate kujunemisele. "Kommunistiks võid saada ainult
siis, kui rikastad oma mälu kõikide nende rikkuste teadmistega, mil-
lised inimkond on välja töötanud" (Lenin). Et õpetus mõjuks kasvata-
valt, peab ta olema tõesti teaduslik, vaba kodanlikest ja idealist-
likast valeõpetustest (usuõpetus, rassiteooria, pedoloogia). "Ma ei
tunnusta mingit õpetust, mis ühtlasi ka ei kasvataks" (Herbart, 1776-
1841).

Õigesti korraldatud õpetus peab kõiki neid eesmärke ühtlaselt
silmas! Õpetamise najal omandab õpilane teadmisi, millel baseerub ta
maailmavaade, neid teadmisi omandades kasvavad ta vaimsed võimed ja
areneb kõlbeline karakter ning distsiplineeritud käitumine, sõnaga -
kujuneb kultuuriline nõukogude inimene.

(Ülesanne järelemõtlemiseks: mispoolest erineb haritud inime-
ne harimatust, eriti silmas pidades nõukogude ühiskonna olustikku?)

3. Õppimine ja õpetamine. Õppeprotsessis võib eritleda kaks eri külge: 1) õppimine, kui õpetaja kavakindlal juhtimisel toimuv teadmiste, oskuste ja vilumuste omandamine ja 2) õppimine, kui spontaanselt huvist kantud tunnetamine. Ka õpetaja kavakindel juhtimine peab lõppude lõpuks välja viima spontaansete, sisemisest huvist kantud tunnetamisele. Esimestel kooliastmetel kujuneks paljast spontaansest huvist kantud õppimine mänglemiseks, aga annaks süstemaatilisi teadmisi (nagu näitasid mõningad selles suunas ettevõetud kooliuuenduslikud katsed Ameerikas ja Euroopas). Kuid teiselt poolt kujuneks õppimine ilma õppijate teadliku ja tahtliku osavõtuta igavaks, formaalseks tuupimiseks, mis ei anna sügavaid, püsivaid teadmisi ega arenda õppija võimeid. Õige õpetamine pole valmis teadmiste "sisse pumpamine", vaid õpilase ergutamine õppematerjali aktiivsele omandamisele ja selle materjali pakkumine õpilasele arusaadaval ning huvitaval kujul. Õpetaja on vahemees ajalooliselt kujunenud haridusväärtuste ja areneva lapse vahel, kes ühelt poolt toob haridusväärtused lapsele lähedale, teiselt poolt äratav lapses huvi ning taht neid omandada.

4. Õppimine ja tunnetamine. Tunnetamise protsessis liigub meie vaimne tegevus V. I. Lenini sõnade järel "elava kaemuse juurest abstraktsele mõtlemisele ja sealt praktikale." Õppimisel tuleb üldjoontes pidada kinni samast teest.

Elava kaemuse saavutamiseks sel teel, et viime õpilased otsesesse kokkupuutesse käsiteldavate faktidega, või demonstreerime neid klassis (katsete ning piltide näol) või kirjeldame neid elamusteküllaselt ning elavate sõnadega.

Abstraktse mõtlemise astmel lahastame tajutud faktid esmalt üksikosadeks, et neid lähemalt tundma õppida (analüüsi aste). Näit. ajalugu õpetades jagame ajaloolise arengu käigu üksikutesse ajajärgkudesse (vana-aeg, keskaeg, uusaeg), eritleme igas ajajärgus veel mitu ajalist ning regionaalset sündmuste rühma, kuni jõuame lõpuks üksiksündmuste tundmaõppimiseni. Üksiksündmusi tundes tuletame üldised ajaloolise arengu seaduspärasused, esmalt antud ajalise või regionaalse sündmuste rühma piirides, pärastpoole kogu ajaloolise arengu suhtes (sünteesi aste).

Side kaemuse ja mõtlemise vahel võib olla kahesugune. Ühel juhul meie lähtume üksikutest konkreetsetest kaemuslikest faktidest ja tuletame nende najal üldised seaduspärasused (induktiivne tee). Näit. võime grammatika reegleid õppida tundma sel teel, et vaatleme esmalt teatud reegli rakendust mitmes lauses ja tuletame selle najal siis reegli. Kuid on, olemas ka teine võimalus - lähtuda üldistest seaduspärasustest ja vaadelda nende kajastumist konkreetsetes faktides (deduktiivne tee). K. eleõpetuses niisugusel juhul õpime esmalt tundma mõnd grammatika reeglit ning illustreerime seda siis konkreetsete näidetega. Kuna lapse mõtlemisele vastab enam induktiivne tee, tuleb õpetamisel enam kasutada seda, eriti noorematel kooliastmetel.

Omandatud teadmised evivad ainult siis tšit vürtuust, kui nad on rakendatavad ellu, s.o. viivad inimest edasi looduse vallutamisel ja oma elu korraldamisel. Teadmiste rakendamine võimaldab ühtlasi neid kindlamini omandada ning nende paikapidavust kontrollida. Kooli olustikus piirdub süürene teadmiste rakendamine enamasti ainult katsutega, mõnikord ka lihtsa päheõppimisega.

Nõned kooliuuenduslikud suunad (projektide meetod j.m.) on püüdnud õppimise käiku täiesti samastada tunnetamise protsessiga tegelikus elus ja nõudnud, et õpilane kõik teadmised otskui avastaks uuesti. Selle tagajärjeks on olnud teadmiste lünklikkus, kuna õpilane ei ole suuteline tema käsutuses oleva aja jooksul kõiki inimlike teadmisi taas avastama. Allikmaterjali iseseisev läbitöötamine ning selle najal uute avastuste tegemine jääb ikkagi teadlaste, uurijate hoolde, kuna õpilane peab piirduma suuremalt jaolt juba valmis kokkuvõtete ja üldistuste omandamisega õpetaja juhtimisel. Ainult üksikud vähesed ainealad võimaldavad õpilasel tõelist avastamis- ja uurimisrõõmu läbi elada.

II Didaktilised printsiibid.

Vt. B. P. Jessipov, "Õpetuse põhimõtted nõukogude koolis" (ajak. "Nõukogude Kool" 1945. nr.1/2 lk. 67 ja A. Pint, "Kasvatuse ja õpetuse põhiprintsiipe nõukogude koolis" (ajak. "Nõukogude Kool" 1945. nr. 11 lk. 521).

III Õpetuse sisu.

1. Õppeplaan. Õppeplaan on riiklik dokument, millega määratakse kindlaks, milliseid õppeaineid ühes või teises koolitüübis õpetatakse, millistes klassides ja kui suure tundide arvuga.

Õppeplaan on peamiseks koolitöö sisu määrajaks. Temas kajastuvad valitseva klassi nõudmised kooli suhtes. Näit. oli Tsaariveneemaal veel XIX sajandi lõpul algkoolides 24-st nädalatunnist 9 määratud usuõpetusele, kihelkonnakoolides 26-30-st nädalatunnist 11-12! Niisugune õppeplaan pidi massides kindlustama ustavust kirikule ja tsaarile kui valitseva klassi esindajatele. Fašistlikes riikides (Itaalia, Saksamaa) asendati loodusteadus koolides poolmütoloogilise tüteooriaga ja ajalugu muudeti oma partei ja selle juhtide alusetuks jumaldamiseks.

Kodanlikus pedagoogikas oli püjuvaideldud probleemiks, kas rõhutada koolides rohkem humanitaar-ainete (keeled, kirjandus, ajalugu) või reaalinete (loodusteadused) õpetamist. Oli ajajärke, kus üle poole lõikidest tundidest keskkoolis (gümnaasiumis) kuulus ladinaga ja kreeka keelele. Konservatiivne kodanlus veel tänapäevani püüab vanade keelte rõhutamisega noorte tähelepanu kaasaja ühiskondlikelt vastuoludelt juhtida kõrvale. Ta süüdistab reaalinete materialismi ja ateismi propageerimises. Progressiivsete ringkondade surve on siiski kodanlike riikides tulnud kooli õppeplaanides anda järjest enam ruumi reaalteadustele, mille tagajärjeks oli õppeplaanide üleluhjamine õppematerjaliga. Püüseteks sellest on olnud kesk-

koolide hargnemine, kusjuures reaalharudel oma õiguste eest palju võidelda on tulnud.

Teiseks probleemiks oli kodanlikus pedagoogikas, kas õpetada iga õppeainet eraldi selleks ettenähtud tundides (aineõpetuse süsteem) või kõiki üksteisega läbipõimitult (üldõpetuse süsteem) komplekside meetod). Liberaal-kodanlik pedagoogika pooldas algkoolides suurel määral üldõpetust.

Nõukogude pedagoogika ei tunnusta vastuolu humanitaar- ja reaalhariduse vahel. Ta kasutab kõike paremat seniloodud kultuurist, ka humanitaarhariduse väärtusi, kuid nõuab, et need seisaksid kaasaegse elu teenistuses. Teadmised paljalt teadmise pärast on temale vastuvõtmatud. Üldiselt on nõukogude kooli õppeplaan realistliku kallakuga. Aine ja üldõpetuse probleem, mis algul kodanliku pedagoogika mõjul lahendati radikaalselt üldõpetuse kasuks, on nüüd lahendatud aineõpetuse suunas, kuna kogemused näitasid, et sel teel on võimalik saavutada püsivamaid ning süstemaatsemaid teadmisi.

ENSV koolides kehtis 1945./46. kooliaastal ajutine õppeplaan (vt. "Nõukogude Õpetaja" 1945. nr.33).

2. Õppekava. Õppekava on riiklik dokument, millega määratakse kindlaks a) teadmiste ja oskuste ulatus iga õppeaine alal, b) teemade ja küsimuste läbitöötamise järjekord ning praktiliste tööde sisu ja järjekord iga õppeaine alal.

Õppekava igas õppeaines peab vastama kommunistliku kasvatuses põhimõttele, s.t. tuleb esile tõsta õppeainete need osad, mis eriti rõhutavad kommunistliku kasvatuses eesmärke. Õppekava peab olema teaduslik; kuigi õpilastele tuleb teadusi pakkuda lihtsustatud kujul, keerulisemaid ja alles vaieldavaid küsimusi vältides, tuleb ometi hoiduda teaduse labastamisest ja ebateaduslikust "rahvalikkusest". Igas õppeaines tuleb anda süstemaatiline ülevaade selle ala tähtsamatest faktidest. Õppekavas peab kajastuma teooria ja praktika ühtsus. Tuleb näidata, kuidas teaduslikud faktid leiavad rakendamist tegelikus elus, juhtides õpilasi endid neid rakendama kas katsetelisel või loovalt.

Sugulusainete (näit. matemaatika ja füüsika, maateadus ja ajalugu) vahel tuleb luua korrelatsioon, mis hõlbustab nende läbivõtmist ja meelespidamist - ühe säärase aine läbivõtmine pakub soodsa juhu teise kordamiseks.

ÜK(b)P K Määrustest koolide õppekavade kohta vt. Golant-Käis. "Abiks Õpetajale" lk. 17 j.j.

3. Õpik. Õpik pakub õpilasele arusaadavuseni lihtsustatud kujul neid teadmisi, mille omandamist õppekava nõuab. Õpik erineb populaarteaduslikust raamatust selle poolest, et ta on süstemaatsem ja võib sisaldada raskemaid kohti, kuna teda kasutatakse õpetaja juhatusel, kes need ära selgitab. Hea õpiku suhtes kehtivad järgmised nõuded: ta peab a) vastama õppekavale, b) olema kooskõlas kommunistliku kasvatuses põhimõttega, c) käsitlema viisil vastava õpilaste arengutasemele, d) olema väliselt nägus ja vastu-

pidav, e) olema võimalikult rikkalikult illustreeritud, et hõlbustada sisu meeldejätmist.

ÜK(b) P KK määrustest õpikute kohta vt. Golant-Käis "Abiks Õpetajale" lk. 25. j. j.

4. Üksikute õppeainete haridusväärtus. a) Emakeel. Ilma oskuseta lugeda raamatuid ja ajalehti ja väljendada oma mõtteid suuliselt ja kirjalikult ei saa olla haritud inimest. Sellepärast on emakeeleõpetus koolis keskeks õppeaineks, iseäranis nooremates klassides. Alustada õpetust vöörkeeles, nagu tehti keskajal (ladina keeles) ja ümberrahvustamisajastutel eesti koolis (kuni 1917.a. vene keeles ja esimese Saksa okupatsiooni ajal saksa keeles) on täielik eksisamm. Laps on harjunud mõtlema ja end väljendama emakeeles. Üleminek vöörkeelsele õppimisele pidurdab tema eneseväljendamist ja vaimset tegevust. Emakeeleõpetus peab madalamatel kooliastmetel (algkoolis) kindlustama: a) küllaldase arusaamise kõnест, b) ladusa suulise väljendusoskuse, c) grammatiliselt õige ning stiilse väljendusoskuse kirjas. Vanematel astmetel peab emakeeleõpetus tutvustama õpilasi kodumaise kirjandusega ja kirjanduse teooriaga, kui sissejuhatusega sõnakunsti nautimisele. Rikastades õpilaste sõnavara avardab emakeeleõpetus ka nende kujutluste maailma, arendab mõtlemist, õilistab tunde elu ja annab hoogu ideelistele püüetele.

b) Vene keel riigikeelena on vöalditamatuks sidevahendiks teiste NSVL rahvastega ja tee avajaks rikkaliku ning mitmepalgelise vene kultuuri juurde. Sellepärast on vene keele asend meie koolides teistsugune, kui tavalise vöörkeele oma. Vene keele õpetamisel langeb pööröhk selle keele aktiivsele vöaldamisele, sellal kui muude vöörkeelte puhul piisab passiivsest keele mõistmisest.

d) Matemaatikaõpetus peab algastmel tagama elementaarsed arvutamisoskused, nagu neid elus vajatakse igal sammul. Niisamuti tutvustatakse siin õpilasi käibelolevate mõötühikutega, müntide ja rahadega. Matemaatikaõpetuse formaalne vöärtus seisneb abstraktse loogilise mõtlemise arendamises, nagu seda teeb eriti algebra.

e) Ajalugu evib kommunistliku maailmavaate kasvatamisel erilist tähtsust; ta näitab, kuidas inimkond aste-astmelt tõuseb üha kõrgemale arenguastmele ja kuidas uued ühiskonnavormid paratamatult tõrjuvad vanad teelt. Seejuures ei tohi alahinnata ajalooliste sündmuste ja faktide selget, järjekindlat kronoloogilist esitanist.

f) Loodusõpetus tutvustab õpilasi tähtsamate looduseseadustega, annab neile kätte võimsa relva looduse vallutamisel ja rakendamisel inimese teenistusse. Eriline tähtsus on ses suhtes elulähedasel füüsika- ja keemiaõpetusel, kuid ka bioloogia on tähtis, kuna ta õpetab meid orgaanilist loodust mõjutama (näit. sordiaretus, tõuloomakasvatus). Loodusteadustel, nende hulgas eriti astronoomial, on eriline tähtsus veel materialistliku maailmavaate arendamisel ja sel alal säilunud eksiarvamuste väljajuurimisel.

g) Geograafiaõpetus peab tagama õpilastele arusaamise maapinna ehitusest, ilmastiku muutustest, oma kodumaa ja kogu maailma majanduselust jne.

h) Võõrkeel on tähtis teiste rahvaste vaimsest kultuurist osa-
saamisel. Kaasaegne kultuur on kasvanud ja rikastunud rahvusvahelises koostöös ja kogemuste vahetamises üksikute rahvaste vahel. Selleks vajame kaasaegsete suurte kultuurirahvaste keelte tundmist. Nõukogude keskkooli lõpetaja peab piisavalt valdama vähemalt üht Lääne-Euroopa võõrkeelt, valides inglise, prantsuse ja saksa keele vahel.

Peale loetletud õppeainete õpetatakse ENSV koolides veel kirjatehnikat, joonistamist ja laulmist - peamiselt esteetilise kasvatusena huvides, tööõpetust, sõjalist ja kehalist kasvatust, filosoofia eelkursust (psühholoogia ja loogika), tütarlastekoolides lastehoidu ja pedagoogikat, mõningates koolides ka ladina keelt.

IV Õppetöö vorm.

1. Õppetund õppetöö põhivormina. a) Õppetunni ajalooline kujunemine. Keskajal kõik vastava kooli õpilased õppisid ühes ruumis, isegi juhul, kui õpetajaid oli mitu. Iga õpilane õppis omaette ja õpetaja juhtis igrühte individuaalselt. Koolide õppekava laienemisega ja õpilaste arvu suurenemisega muutus seesugune tööviis võimatuks. Komensky (1592-1670) esimesena pani ette jaotada õpilased edasijõudmise taseme järgi klassidesse ja igale klassile määrata omaette tööruum ning õpetaja. See süsteem levis kiiresti üle kogu maailma. Kokkuvõtte mõttes püüti mõnikord ühte klassi koondada 100 ja enamgi last.

Mõningad kodanlikud kooliuuenduse kavvad KK algupoolel püüdsid arenguklasse asendada erisünneliste laboratooriumidega, kus õpilased saaksid rühmaõpetaja juhtimisel individuaalselt töötada (Dalton-plaan). Kuna selle tagajärjel õpilaste teadmised jäid pääliskaudseteks ja hünklikeks, on N. Liidus säärase töövormide rakendamisest loobutud. ÜK(b)P KK otsuses 1932.a. öeldakse: "Õppetöö organiseerimise põhivormiks alg- ja keskkoolis peab olema tund antud õpilaste grupiga (klassiga) täpselt kindlaks määratud tunniplaani järgi ja õpilaste kindla koosseisuga." (Vt. lähemalt Golant-Kõis "Abiks õpetajale" lk. 21 j.j.).

b) Klasside komplekteerimise põhimõtted. Ühte klassi koondatakse kõik vastaval arengutasemel olevad õpilased, kusjuures nad normaalselt on ka enam-vähem ühevanused. Kui õpilaste arv ühes klassis kujuneb liiga suureks, siis jagatakse ta paralleelklassideks. Väikese õpilaste arvuga klasse taas võib liita klassikomplektideks, normaalselt mitte üle kahe. Normaalselt õpilaste arvuks klassis on 30-35, vanematel klassides 20-25. Majanduslikel põhjustel on need arvud praegu sageli tunduvalt suuremad. Maksimumiks peetakse nõukogude pedagoogikas 40-43 õpilast klassi kohta. Igale klassile näeb õppekava ette oma kindlad ulesanded, mis aasta jooksul tulevad täita. Paralleelklasside komplekteerimisel on soovitatav hoida need enam-vähem ühetugevused.

5. Kokkuvõtte kordamiseks või ülesanded klassis lahendamiseks.

6. Kodused ülesanded õpilastele.

3. Õppetunni läbiviimine. Vt. Joh. Kõis. Õppetöö organiseerimisest (ajak. "Nõukogude Kool" 1945. nr. 5 eriti lk. 188-195).

4. Õpilaste iseseisev töö kodus. Vt. Joh. Kõis. Õppetöö organiseerimisest (ajak. "Nõukogude Kool" 1945. nr. 5, eriti lk. 198-202).

5. Töö mahajäävate õpilastega. Et hoida õpilasi enam-vähem antud klassi tasemel ning kindlustada õpilaste üleminekut õppeaasta lõpul järgmisesse klassi, peab õpetaja eriti hoolikalt silmas pidama õppimises mahajäävaid lapsi. Mahajäämise põhjused võivad olla järgmised:

1. Üldine andevaesus (see pole siiski nii mõõduandev tegur, nagu tihti arvatakse, sageli on põhjuseks hoopis teised asjaolud).

2. Huvi puudus õpitava aine vastu, kas sisemise vastumeeluse või kõrvalharrastuste rohkuse tõttu.

3. Halvad kodused töötingimused.

4. Füüsiline nõrkus ja verevaesus, sage haigestumine ning selle tagajärjel koolist puudumine.

5. Kõne- ja meeleeelundite defektid (kogelemine, nõrk kuulmine, lühinägelisus jne.).

6. Sagedane kooli ning õpetajate vahetamine.

Et edukalt võidelda mahajäämise vastu, tuleb enne kõike igal üksikul juhul avastada selle põhjused ja asuda nende kõrvaldamisele. Andevaeste õpilastega tuleb korraldada täiendavaid õpinguid, rakendada paremini edasijõudvaid õpilasi neid sefluse põhimõttel abistama jne. Õpilasele, kellele õpitav aine on sisemiselt vastumeelne, püüame seda teha eriti huvitavaks, kõrvalharrastuste ülirohke korral aga piirates neid (näit. Osavõttu sportlikest üritustest vms.). Kui halbade koduste töötingimuste parandamine õpetaja võimuses ei seisa, siis tuleb säärasele õpilastele anda võimalus pärast tunde kasutada töötamiseks kooli ruume. Füüsiliselt nõrku õpilasi tuleb suunata õppetöö vaheaegadel sanatooriumidesse. Koolist puudumise vastu tuleb pidada tõsist võitlust ja seda sallida ainult tõsiste haigusjuhtude korral. Puudujate järele aitamisel on soovitatav kasutada paremate klassikaaslaste abi. Kõne- ja meeleeelundite defektidega lapsed tuleb suunata vastavatesse erinõuandlatesse ja ravipunktidesse.

6. Töö mitmeklassilises komplektis (liitklassis). Vt. Joh. Kõis. "Õppetöö organiseerimine liitklassides" (ajak. "Nõukogude Kool" 1945. nr. 10).

V Õppemeetodid.

1. Üldisi nõudeid õppemeetodite kohta. Õppemeetodiks nimetame seda viisi, kuidas õpetaja teadmis-, oskusi ja vilumusi õpilastele edasi annab. Õppemeetodite valikul tuleb pidada silmas järgmisi asjaolusid:

a) Ei ole ainukest õiget õppemeetodit; tuleb tarvitada mitmekesiseid, tegelikkuses järele proovitud õppemeetodeid, mis soodustavad algatusvõimeliste ja aktiivsete sotsialismi ehitajate kasvatamist. Ent samal ajal tuleb hoiduda uute õppemeetoditega kergel käel originaalitseemisest, vaid jääda pikema aja jooksul järeleproovitud meetodite juurde.

b) Tuleb tarvitada ainult sääraseid õppemeetodeid, mille kasutamisel õpilased jõuavad lähemale kommunistlikule kasvatusesmärgile, nii nagu nad kajastuvad muide didaktilistes printsiipides.

c) Tuleb hüljata kõik õppemeetodid, mis ei taga õpilastele süstemaatilisi ja järjekindlaid teadmisi.

d) Õppemeetod peab vastama õpilaste eale ja arenguastmele, niisamuti ka õpetatava aine omapärale.

e) Õppemeetodite valikul tuleb silmas pidada vastava kooli seisukorda õppevahendite, laboratooriumide ja õpikute suhtes.

f) Õppemeetodite valikul arvestagu õpetaja ka enda isiklikke kalduvusi ja võimeid ning eelistagu neid õppemeetodeid, mis enam vastavad tema isikule.

2. Õpetaja suuline ettekanne: õppejutt ja loeng. Õpetaja suuline ettekanne on üks põhilisemaid meetode nõukogude koolis, tema heaks küljeks on, et ta võimaldab pakkuda õppematerjali uusimate andmetega varustatult, olukorrale, õpilaste eale, koolitüübile jms. asjaoludele kohaldatud kujul. Õpetaja isik kõigi oma varustega tuleb selle meetodi juures kõige rohkem esile. Selle meetodi puuduseks on, et ta jätab õpilased liiga passiivseks, ei arenda küllalt iseseisvat mõtlemist ja omaalgatust. Sellepärast vajab ta täiendamist teiste meetoditega. Eriti on ta omal kohal meelsusainete (ajalugu, kirjandus, konstitutsioon jms.) õpetamisel ja neil juhtudel, kui tuleb töötada ilma õpikuta. Õpetaja suuline ettekanne võib esineda kas a) õppejutu (süstemaatiline materjali esitamine jutustuse kujul), b) kirjelduse (mõne eseme, pildi või sündmuse sõnaline edasiandmine) või c) seletuse (katseid, vaatlusi ja ülesannete lahendamist saatev õpetaja suuline materjali esitamine) kujul. Vanemates klassides võib tarvitada ka loengu-meetodi (ümmargune ettekanne järelduste ja näidetega)

Õpetaja suuline ettekanne peab olema:

a) Teaduslik s.t. materjali tuleb esitada kooskõlas faktidega hõidudes sõnade liiglihast". Väiteid illustreeritagu rohkete näidetega kohalikest oludest ja olevikust.

b) Süstemaatiline - varustatud sissejuhatuse ja kokkuvõttega.

c) Poliitiliselt sihiselge, s.t. kommunistlik maailmavaate kujundamisele suunduv.

d) Vermilt selge ja arusaadav (vältides näit. tundmatuid vöörsonu), elav, kujukas ja elamuslik (vaimustust ning kaasaelamist tekitav).

Õpilastelt tuleb nõuda, et nad õpetaja suulist ettekannet tähelepanelikult jälgiks ja olulisemad faktid, kui neid õpikus ei leida, ülesse märgiks (konspekteeriks). Selle hõlbustamiseks õpetaja eriti rõhutagu olulisi lauseid ja vajaduse korral korraku neid. Süsteemi loomiseks on soovitatav peatükkide ja alljaotuste pealkirjad kirjutada tahvlile. Õpilasi tuleb õpetada ja harjutada konspekte koostama.

3. Vestlus (dialog). Vestlus seisneb õpetaja ja õpilase kahekönes, dialog. Ta on viljakas peamiselt seal, kus õpilastel juba on mõningaid eelteadmisi õpitavast aineist ja kus on vaja neid teadmisi täiendada, süsteemi viia (näit. koduloos). Uue, õpilastele võõra aine läbitöötamine ainult vestluse teel nõuaks väga palju aega. Vestluse teel saame ka materjali korrata, õpilaste teadmisi kontrollida, nende isiklikke kogemusi ja arvamisi välja selgitada ja neid juhtida aktiivsele järelduste tegemisele.

Vestlus võib esineda kas a) küsimuse-kostmise vormis, mille juures õpetaja esitab õpilastele konkreetsed küsimused, millele need vastavad lühidalt, ühe-kahe lausega, b) ülesannete andmise vormis, mille puhul õpilane saab mingi ülesande, millele peab andma vastuseks pikema seletuse, või koguni c) õpilaste iseseisva esinemise (referaatide) kujul, mille puhul õpetaja ainult väheste vahemärkuste ja küsimustega õpilase seletusi juhib.

Õpetaja juhib vestlust küsimuste abil, mis ta õpilastele esitab. Seejuures peetagu silmas järgmisi nõudeid:

- a) Küsimus olgu selge, lakooniline ja tabav.
- b) Küsitagu ainult seda, mida õpilased peaksid teadma või võiksid teada (oma arenguastme juures).
- c) Välditagu küsimusi, millele saab vastata "ei" või "ja"ga.
- d) Välditagu nn. doppel-küsimusi, milles nõutakse vastust mitmele asjale korraga (näit. millal avastati Ameerika ja millist mõju avaldas see Euroopa majanduselule?).
- e) Enne esitatagu küsimus, siis alles õpilase nimi, kellelt soovitakse saada vastust.
- f) Välditagu üht õpilast küsitlemast pikka aega, nii et teised samal ajal muutuvad passiivseks.
- g) Esitatagu küsimus kohe lõplikul kujul, hoidudes selle parafraseerimisest.

Õpilaste vastused peaksid olema täislauselised, eriti nooremates klassides. Õpilasele antagu aega vastuste sõnastamiseks ja alles siis, kui on näha, et ta küsimusest pole aru saanud, abistatagu teda teisiti sõnastatud küsimusega. Lünkade täitmiseks õpilase mõttekäigus võib esitada täiendavaid küsimusi. Suurema aktiivsuse taotlemiseks klassis võib ühe ja sama küsimuse esitada mitmele õpilasele korraga.

4. Tööraamatu, ajalehe ja ajakirja najal. Trükitud materjali kasutamine õppetöös säästab aega ja võimaldab õpilaste isetegevust suurimal määral rakendada. Koolis tulevad arvesse järgmised trükiste liigid: a) õpikud, b) harjutuste kogud, c) lugemikud (valimikud algürikutest), d) ajalehed ja ajakirjad, e) käsiraamatud ja sõnas-

tikud, f) täiendav populaarteaduslik või ilukirjanduslik lektüür.

Õpik on täiendnaaks õpetaja seletustele klassis. Kodusõpilane tutvugu kõigepealt oma ülestähendustega vihikus ja alles pärast seda asugu õpiku kallale. Kuna õpik on niikuinii konspektiivne, pole tema konspekterimisel mõtet, küll aga võib isiklikus õpilus teha allakriipsutusi ja ääremärkusi, sel teel olulisemaid kohti välja tõstes. Õpikuga töötamist võib ergutada ja juhtida kirjalikkude tööülesannete andmisega (leidis eriti rakendamist nn. "individuaalse tööviisi" praktikas). Harjutuste kogud pakuvad valmis materjali õpilastele kätteõpitud reeglite iseseisvaks harjutamiseks (näit. matemaatikas, emakeeles, võõrkeeles). Nad vabastavad õpetaja vajadusest vastavaid ülesandeid dikteerida ja säästavad seega aega.

Algallikatesse süvenemine võimaldab suurimal määral isetegevust ja sarnaneb teaduslikule uurimistöole. Koolis tulevad algallikatena arvesse ilukirjanduslikud teosed (nooremates klassides lugemike kujul), ajaloolised ürikud (ka enamasti lugemikesse koondatult), reisikirjeldused jne. Algallikate kasutamine on võimalik ainult õpetaja seletuste saatel ja nende täienduseks. Suuremaid probleeme ei ole õpilased suutelised algallikate majal läbi töötama.

Ajalehtede ja ajakirjade kaudu tulob õpilasi hoida kontaktis jooksva, aktuaalse eluga. Õpilasi tutvustatagu materjali paigutusega ajalehes ja õpetatagu seda teadlikult ning kriitiliselt lugema. On soovitatav õpilasi ergutada teatud probleeme ajalehtedes pidevalt jälgima. Suurt huvi pakub noortele väljalõigete tegemine ajalehtedest ja nende korraldamine temaatilistesse albumitesse. Ajakirjadest ei saa teha väljalõikeid, kuid selle asemele võib bibliografeerida kõik huvialalised artiklid.

Täiendav lektüür - üksikute klassis läbitöötatud küsimuste täienduseks on kasulik õpilastele soovitada lugeda täiendavat kirjandust. Loetud teoste üle on soovitatav klassis korraldada vestlusi - arutlusi. On soovitatav igas õppeaines juba õppeaasta algul ette näha, millised teosed täiendava lektüürina õpilastel läbi töötada tulevad.

5. Laboratoorne meetod. Laboratoordet meetodi saab rakendada peamiselt nn. katselistes teadustes, kus on tegemist faktide tundmaõppimisega mitmesuguste katse- ja vaatlusriistade abil (näit. loodusteadus, keemia, füüsika, psühholoogia). Mõningate kodanlike kooliuuenduslike suundade püüdeid kogu õppetööd rajada laboratoorsele meetodile (Dalton-plaan), ei ole annud loodetud tagajärgi ning on nõukogude koolist välja tõrjutud. Laboratoorne meetod eeldab sellekohast ruumi paljude katseriistadega. Ta tagab õpilastele kindlad ja selged teadmised ning nende omandamise meetodi, on seega väga väärtuslik.

Kui võimalik, s.t. kui jätkub ruumi ja katseriistu, antagu igale õpilasele oma tööülesanne, kui see läbiviidav pole, jaota-

tagu õpilased katsete sooritamiseks väiksemateks gruppideks. Iga ülesande läbiviimiseks antagu õpilastele täpsed juhised (soovitav kirjalikult) ja tehtagu nendega vajalikke eelharjutusi.

6. Ekskursioonid. Ekskursioonide teel õpetame õpilasi loodust või muud ümbritseva elu nähteid nende loomulikus asendis tundma. Ekskursioone tuleb korraldada kindla eesmärgiga; neid ei tohi ajada segi meelelahutuse ja lõbustuse otstarbel korraldatavate väljasõitude ja jalutuskäikudega.

Ekskursiooni tuleb hoolsasti ettevalmistada. Õpilastele tuleb anda selged juhised, mida ja kuidas nad peavad vaatlema, mida üles tähendama, millist materjali kaasavõtmiseks koguma jne. Probleem, mille näitlikustamiseks ekskursioon korraldatakse, peab enne olema klassis läbi töötatud. Ekskursioon ei tohi kujuneda füüsiliselt liiga väsitavaks. Ekskursioonile järgneva kaasatoodud materjali, tehtud jooniste ja ülestähenduste ning omandatud muljete süstemaatiline korraldamine ja läbitöötamine.

Exhibi. univ. Tall.

7. Kirjalikud ja graafilised tööd. Kirjalikke töid antakse õpilastele a) teadmiste kontrollimiseks, b) harjutamiseks (näit. matemaatikas, keeleõpetuses), c) iseseisvate tähelepanekute ja mägistluste väljendamiseks. Kirjalikud tööd võivad olla kas klassi- või kodutööd.

Peale otsuste kirjandite võime õpilastel lasta mõningais õppeaines koostada jooniseid, diagramme, kaarte, skeeme jne. Kirjandite ja graafiliste tööde andmisel peatagu silmas, et need õpilasi liiga ei koormaks ega kalduks liiga kõrvale õpitavast materjalist.

Kirjandite õigekeelsusele peavad pöörama tähelepanu kõikide ainete õpetajad. Ülesantud kirjandid tuleb kiiresti läbi vaadata, parandada ja hinnata.

VI Õpilaste teadmiste kontroll ja hindamine.

1. Vajadus. Õpilaste teadmiste kontrollimine ja hindamine on vajalik järgmistel kaalutlustel:

a) Praegune klasside komplekteerimise viis eeldab, et ühes ja samas klassis õpivad koos enam-vähem ühel ja samal arengutasemel olevad noored, järelikult on ühest klassist teise üleminemise eelduseks, et õpilane oleks eelmise klassi kursuse vähemalt rahuldavalt omandanud, vastasel korral oleks tal raske järgmises klassis kaasa töötada.

b) Õpilaste teadmiste kontroll ja hindamine on võimsaks stimuleerivaks teguriks õppimisel.

c) Õpetajatel ja lastevanematel on huvitav ja vajalik olla selgusel iga õpilase arengu suhtes, et puudulikult edasijõudvaid õpilasi õigeaegselt tööle virgutada, hästi edasijõudvatele aga täiendavat süvenemist võimaldada.

d) Teadmisi kontrollides kordame ka läbivõetud õppematerjali.

51 2. Vahendid. Õpilaste teadmiste kontrollimiseks kasutame tavalisesti.

a) Suulist küsitlemist. Harilikult tehakse seda tunnil, eelisel tunnil läbivõetud aine kordamisega ühenduses. Aegajalt võib selleks otstarbeks kasutada ka kogu tunni. Suulise küsitlemise teel on võimalik välja selgitada, mil määral õpilane on aine omandanud teadlikult ja kas ta oskab sellest teha õigeid järeldusi. Ka võimaldab suuline küsitlemine aine kordamist rohkem, kui ükski teine meetod.

b) Klassikirjandid. Need võimaldavad kogu klassi edasijõudmist kontrollida, lühikese ajaga, kuid ei tule arvesse kordamise vahendina. Ka ei selgu kirjandeist igakord õpilase teadlikkuse aste, millega ta suhtub omandatud teadmistesse. Sellepärast ei saaks klassikirjandid olla ainukeseks teadmiste kontrollimise ja hindamise meetodiks.

c) Lühikirjandid. Et kiirest saada ülevaadet klassi teadmiste tasemest ja rükkadest sel alal, võib aeg-ajalt esitada õpilastele rea küsimusi mitmest ainelõigust lühidalt vastamiseks. Seejuures tuleb hoiduda testi-meetodiga kaasaktiivate pahede eest (testide tarvitamine ei ole nõukogude koolis lubatud).

d) Kodutööd. Kuna koduste tööde tegemisel võib tulla arvesse võõras abi, on nendel teadmiste kontrollimise seisukohalt kõrvalisem tähtsus; ometi peegeldub nendes mõnikord üsna selgesti õpilase arengu tase, eriti iseseisva mõtlemise osas.

Õpilaste teadmiste kontrolli ja hindamist toimetatakse a) pidevalt, b) teatud ainejärkude lõpul, c) õppeaasta lõpul, esimesel juhul enamasti eksamite näol. Eksamite teel, kui need toimuvad täiesti objektiivsetes tingimustes, on võimalik avastada ning korrigeerida õpetaja vigu õpilaste hindamisel. Eksamite nõrgaks küljeks on, et nendega võib enamasti kaasas eksami-eelne tuupimine, mis õpilasi koormab üle ja tekitab närvilikkust. Kergesti erutuvad naturid ei saa eksamitel liiga suure erutuse tõttu kõiki oma teadmisi väljendada.

3. Hindamise vormid ja põhimõtted. Õpilaste teadmisi hinnatakse nõuk. koolis 5-pallilise numbrite süsteemiga, kusjuures 1 tähendab kõige nõrgemat ja 5 kõige paremat hinnet (Saksamaal näit. ümberpöörduvalt). Plusse ega miinuseid ametlikus dokumentides ei tarvitata. Hinnata tuleb õpilaste objektiivseid teadmisi. Distipliini rikkumisi, iseloomu omadusi jn. ei tule hinnata ainehindega (selleks on erihinded käitumise, hooleuse ja korralikkuse kohta). Hinnata tuleb erapooletult, s.t. kõiki õpilasi ühtlase määraga mõttes. Hindamise ühtlustamiseks on enamikus ainetes koostatud hindamise normid. Iga õppeveerandi lõpul tehakse üksikhinnete alusel (naid peaks olema vähemalt 4-5) veerandi kokkuvõte ja õppeaasta lõpul aasta-kokkuvõte, mis märgitakse õpilastele antavatele tunnistustele.

C. KASVATUSE TEOORIA.

I. Kõlbeline kasvatus.

1. Kõlbelise kasvatus üldised vahendid: vabadus ja sõnakuulmine, eeskuju ja autoriteet, harjutamine ja järelevalve, käsk ja keeld, tasu ja karistus (Pint-Elango. "Kasvatusteaduse alged" lk. 83-103, A. Aret. Nõukogude kooli kasvatus- ja õppetöö tänapäeva taotlusi. Ajak. "Nõukogude Kool" 1945. nr. 1-2, eriti lk. 49-55).

2. Nõukogude patriotismi ja internatsionalismi kasvatamine. Selleks, et kasvatada õpilastes armastust oma kodumaa ja seal elavate rahvaste vastu, on vaja:

a) tutvustada neid N. Liidu rahvaste kangelasliku minevikuga, eriti nende heroilise võitlusega fašistlike anastajatega äsjases Suures Isamaasõjas, mis on nii rikas ainulaadse eneseohverdamise ja kangelaslikkuse näidetest;

b) tutvustada neid N. Liidu lõpmatute looduslike rikkuste ja kõrge tehnikaga, mis ta muudavad sõltumatuks kõigist teistest maadest ja võimaldavad sotsialismi ülesehitamise ka kapitalistlikust ümbrusest hoolimata (näit. neljanda viisaastaku alusel);

c) teha õpilasi teadlikuks N. Liidu võimsusest ja tugevusest, eriti tema suurest osatähtsusest rahvusvahelises elus pärast hiilgavat võitu Suures Isamaasõjas, mis on viinud Belinski ennustuse (1840.a.) täitmisele: "Meie kadestame oma lapselapsi ja lapselapselapsi, kellele osaks saab näha Venemaad 1940.aastal - haritud maailma eesotsas seisvana, teadusele ja kunstile seadusi andvana, kogu inimkonna tänuliku austuse osalisena."

d) kriipsutada alla nõukogude korra teeneid N. Liidu rahvaste arengus, mis omal ajal kultuuriliselt ja majanduslikult nii maha jäänud tsaari-Venemaa on viinud maailma riikide esirinda;

e) kasvatada sõbralikke tundeid kõigi N. Liidus elavate rahvaste vastu, eriti välj. töstes suure-vene rahva, kui N. Liidu juhtiva rahvuse, osatähtsust; põhjalikult juurides välja vaenulikud eelarvamused üksikute rahvaste (juutide, tatarlaste, lätlaste j.t.) vastu, kui kodaniliku ajastu jäänused.

f) kasvatada noortes sümpaatiat teiste maade võitleva proletariaadi vastu, näidates, kuidas N. Liit on kogu maailma töötava rahva sõbraks (andes omal ajal elamis- ja töötamisvõimalusi nendele eestigi haritlastele, kellele kodanlikus Eestis ei olnud ruumi, nagu kunstnik J. Koort, dr. Audova j.t.);

h) kasvatada noortes põlgust ja viha oma sotsialistliku kodumaa reeturite ja tema vaenlaste vastu, ning tahet igal juhul kaitsta oma kodumaad kas või oma elu parustamisega.

Kuna armastus kodumaa vastu selle sõna laiemas mõttes eeldab kõigepealt armastust oma sünnimaa ja seal elava rahva vastu, siis tuleb

eesti noortesse nõukogude patriotismi raamides sisendada armastust ka oma Eesti kodumaa ning eesti rahva vastu, juhtides tähelepanu tema armusele visale võitlusele saksa röövvaldajatega ja tema küllaltki suurele osatähtsusele ülekiidulises sotsialistlikus ülesehitustöös (Eesti NSV on N. Liidus esikohal kirjaoskuse poolest, siin asub N. L. vanim ülikool jne.). Noorte tähelepanu juhitagu sellele, et nemad oma patriotilisi tundeid saavad teoks teha kõigepealt hoolsa õppimise ja kooli ülesannete vastutustundelise täitmise teel. See on nende esimene panus isamaa hüvanguks.

Belpoolloetletud ülesannete täitmiseks tuleb ära kasutada õppetöö kõikide õppeainete tundides. Sellest kohustusest ei ole vaba ühegi aine õpetaja. Kõige soodsamaid võimalusi pakub selleks ajaloo, geograafia, sõjalise õpetuse, N. L. Konstitutsiooni ning eesti ja vene keele õpetamine. Klassivälises töös pakuvad selleks soodsaid võimalusi seinalehed, mitmesugused aktused, kultuurhommikud, õpilasringide üritused, noorte vaba lektüüri suunamine ja eriti töö pioneeride ning kommunistlike noorte organisatsioonides.

3. Kommunistliku suhte kasvatamine töösse ja omandisse. Tööd kasvatusvahendina on juba paljud pedagoogid (nõit. Rousseau, Pestalozzi, Makarenko) hinnanud väga kõrgelt. Nõukogude ühiskonnas on tööpäädagogikal eriline tähtsus, kuna siin on töö isiksuse loovate jõudude ja annete peamiseks avaldamiskohaks. Et kasvatada noortes tööarmastust ja õiget suhtumist töösse, selleks:

a) rakendame lapsi juba enne kooli iseendi eest hoolitsema (vt. Pint-Elango lk. 121-126);

b) nõuame õpilastelt hoolsust õppetöös ja enda peale võetud ühiskondlike kohustuste täpselt ning korralikku täitmist;

c) rakendame õpilasi kõrvuti õppetöoga jõukohasele füüsilisele tööle kooliaias, töökodades, taastamistööl ja koduses olustikus; igas töös nõuame kohusetunnet, täpsust ja hoolsust;

d) hoidume enneaegselt rõhutamast vahet poiste ja tütarlaste tööde vahel.

Hoidvat suhtumist omandisse, eriti ühiskondlikku omandisse, kasvatame sel teel, et nõuame õpilastelt ausust ning ettevaatlikkust kõigepealt kooli ja kaasõpilaste, nende kogemuseringi avardudes aga ka kogu ühiskonna omandi kohtlemisel. Kergemeelselt lõhutud esemed laseme õpilastel endil parandada või nende asemele uued muretseda. Juhime õpilaste tähelepanu sellele, et vargus juba 12. eluaastast peale on riiklike seaduste kohaselt karistatav.

4. Teadliku distsipliini kasvatamine. Nõukogude koolis on distsipliin tähtis a) kui omaette kasvatuslik ülesanne ja b) kui eduka õppetöö eeldus.

Milles seisab teadlik distsipliin? a) Teadlikus, kohusetruus suhtumises õppimisesse ja enda peale võetud ühiskondlikesse kohustustesse (nõit. klassi organisatõri, korrapidaja, mõne ringi juhatusel liikme ja s. ülesanded); viisakas, austavas suhtumises õpetajatesse koolis ja

väljaspool kooli ning vanematesse inimestesse üldse, eriti oma vanematesse; c) viisakas ja seltsimehelikus suhtlemises ^{klass} õpilastega (eriti hoidudes väärnähetest mis esinevad vanematel õpilastel noorematega ja poistel tüdrukutega suhtlemisel). Teadliku distsipliini tähtsamad nõuded on kindlaks määratud õpilaste käitumise reeglitega, mille kohta ÜK(b)P KK ja NSVL BKN määruses 3.sept. 1935.a. öeldakse: "Õpilaste käitumisreeglite aluseks tuleb võtta valju ja teadlik distsipliini pidamine, viisakas suhtumine õpetajatesse, seltsimeestesse ja vanematesse inimestesse, kultuursete harjumuste omandamine, hoidev suhtumine kooli ja ühiskonna varandusse ja ühes sellega ka otsustava võitluse vahendid hulggaansuse ning ühiskonnavastaste nõuete vastu laste hulgas".

Teadliku distsipliini kasvatamise eeldused. Selleks, et saavutada häid tagajärgi teadliku distsipliini kasvatamisel, peavad koolis olema täidetud järgmised eeldused: a) kogu pedagoogiline kollektiiv töötab ühemeelselt ja püsivalt seatud eesmärkide suunas, rajamata erilisi loetusi üksikutele, ühekordsetele võtetele; b) õpilasi koheldakse austavalt, püüdes nende enesetunnet ja eneseusaldust tõsta, hoidudes nende isiksuse solvamisest; c) õppetöö on korraldatud huvitavalt, õpetajad valmistavad hoolikalt tundideks. d) õpetajad on oma korraldustes ja lubadustes järjekindlad. e) valitseb kooskõla kooli ja kodu vahel; f) õpilaste kollektiiv on õigesti organiseeritud, juhtivad õpilased rakendatud distsipliini hoidmise teenistusse (n'it. kommunistlike noorte ja pioneeride organisatsiooni n'ol.).

Teadliku distsipliini kasvatamise erilised vahendid. Peale üldise kasvatusliku õhkkonna loomise koolis (eelpoolloetletud eelduste tõstmise teel), tulevad teadliku distsipliini kasvatamisel arvesse veel järgmised erilised vahendid: a) veenmise vahendid: selgitused distsipliini vajalikkusest klassi ja kooli koosolekutel, eriti üksikute silmapaistvamate korrarikkkumiste puhul, distsipliiniküsimuste arutamine klassikoosolekutel, individuaalsed vestlused korrarikkujatega jne. b) Eeskuju (vt. Pint-Elange, lk. 88 j.j.). c) Tasud, nagu kiitus, soodustused, preemiad ja medalid jne. d) Karistused; nõukogude koolis on lubatud järgmised karistused: märkus suuliselt või pöevikus, hoiatus, laetus (kirjalikult), noomitus (kas^o individuaalselt või suurema kollektiivi ees), teisele kohale istuma või seisma asetamine, klassist väljasaatmine, käitumishinde alandamine (õppenõukogu otsusel), teisi klassi või kooli (erirežiimiga kooli) saatmine (õppenõukogu otsusel), koolist väljaheitmine (kas ajutiselt või jäädavalt - õppenõukogu otsusel ja kohaliku HO kinnitusel). Ei ole soovitatav tarvitada kollektiivseid karistusi (n'it. kogu klassile). Karistusele ei tohiks järgneda pikka vihakandmist ega selle alalist meeldetuletamist. Enne karistamist selgitatagu hoolikalt eksimuse põhjused, keelatud on kehalised karistused (ig. sugusel kujul) ja kartser, mida rohkesti tarviti endisegses kasvatuses.

5. Kollektivismi kasvatamine. Sõbralikult koos töötavat õpilaskollektiivi koolis tuleb vaadelda kui kasvatuses sihti ja kui vahendit. Koolikollektiivi organiseerimisel on eriti rikkalikke kogemusi A. S. Makarenko'l. Kollektivismi aluseks on sõpruse ja seltsimehelikkuse tunded õpilaste juures. Seltsimehelikkus tekib koostöös paljudega, sõprus aga ainult üksikute hingeliselt lähedaste seltsimeeste vahel. Suur tähtsus on seejuures ühistel ülesannetel, mille täitmine noori liidab seltsimehelikuks rühmaks ja loob soodsa pinna ka sõprustunnete arenemisele (näit. hoolitsus mõne sõjainvaliidi või sõjatorbude eest - "timurlaste" eeskujul vms.). Kool soodustab sõpruse ja seltsimehelikkuse kasvu a) kooli ja klassi ühiskondliku elu tihendamise klassiväliste ürituste näol; b) õpilaste lülitamisega produktiivsesse ühiskondlikku töösse (taastamistööd, tööd kooli aias või abimajandis jne.). c) Erakute teadliku sisselülitamisega klassikollektiivi. Kasvatajatel tuleb eriti olla valvel, et ei saaks levida halva väärseltsimehelikkuse avaldused, nagu etteütlemine, "spikerdamine", või ühiskonnavastased nähted, nagu vanemate brutaalne suhtumine noorematesse, poiste nokkiv ja kiuslev suhtumine tütarlastesse, kaeblemine jne. Suur tähtsus kollektivismi kasvatamisel on kommunistlike noorte ja pioneeride organisatsioonidel koolis.

6. Materialistliku maailmavaate kasvatamine. Materialistliku maailmavaate kasvatamisel on peamiseks ülesandeks a) õige, teadusliku maailmapildi loomine laste teadvuses, b) võitlus usuliste väärarvamuste ja -kommetega laste (ning vanemate) hulgas. Seda tuleb teha kõikide õppeainete õpetamisel; eriti soodsaid võimalusi pakub selleks ajaloo, maateaduse ja loodusloo õpetamine. Paremate tulemuste saavutamiseks tuleb vastavat selgitustööd teha ka lastevanemate hulgas.

II Esteetiline kasvatus.

1. Esteetiliste elamuste tähtsus ja allikad. Ilutunne on inimesel tekkinud ajajooksul, tootva töö protsessis. Temas kajastuvad looduse ja ühiskondliku elu objektiivsed omadused ja nähted. Ilutundega seotud elamusi nimetatakse esteetilisteks elamusteks. Nende allikaks on inimese töö, loodus ja kunst. Inimene tajub ilu oma mitmesugustel ühiskondliku arenguastmetel eri viisil - proletariaat näit. loova ja edasirühkiva klassina elab seda sootuks teisiti kui pehkiiv kodanlus. Kunstil on suur tähtsus inimeste vaimustamisel ja oma elu parandamisele õhutamisel. Sellepärast nõuab ÜK(b)P programm et "on tarvis avada ja töötajatele kättesaadavaks teha kõik kunstiaarded, mis on loodud nende tööjõu ekspuaterimise alusel ja mis siiani on ekspuaterijate eravalduses".

2. Esteetilise kasvatuses ülesanded. Esteetilise maitse ja huvi arendamine nõuab püsivat tööd. Inimene ei ole iseenesest, ilma sellekohase ettevalmistuse ja kasvatuseta, võimeline kuhsti mõistma ja looduse ilu nautima. Sellepärast on esteetiline kasvatus kommunist-

liku kasvatus lahutamatuks osaks. Esteetilise kasvatus ülesandeks üldhariduslikus koolis on arendada: a) esteetilist nautimisvõimet, b) kunstilist otsustusvõimet (maitset) ja c) oskust oma töö saadusi esteetiliselt kujundada.

3. Esteetilise kasvatus sisu. Neid ülesandeid täidame sel teel, et a) viime õpilased võimalikult tihedasse kokkupuutesse iluga nii nagu see avaldub kunstis, looduses ja igapäevases elus; b) tutvustame õpilasi esteetika põhiküsimustega ja õpetame neid oma igapäevast ümbrust (rõivastust, korteri sisustust, tarbe-esemeid jms.) maitsekalt kujundama; c) arendame nende kunstilist loomingut (ja järeelloomingut) peamiselt esteetilise nautimis- ja otsustusvõime süvendamise eesmärgiga.

4. Kunstilise kasvatus vormid. Üldhariduslikus koolis toimub esteetiline kasvatus peamiselt sel teel, et a) anname õpilaste kasvamisiljööle, kõigepealt koolimajale, nügusa ilme; b) juhime õpilasi organiseeritult teatrisse, kontsertidele, kunstnikustele, kunstimuuseumi jm., kus nad vahetult puutuvad kokku kunstiga ning pöörame nende tähelepanu kaunistele loodusnähtustele; c) muusika-, joonistas- ja käsitöötundides õpetame lapsi ühel või teisel kunstialal end aktiivselt väljendama; d) klassivälises töös, nagu kooli laulukoorid, orkestrid, seinalehed, näite-, kirjandus- ja taideringid, koolipeod jne. õhutame õpilaste diletantlikku loomingut mitmesugustel kunstialadel, et äratada nende huvi kunsti vastu, kujundada maitset ja arusaamist kunstist ning süvendada oskust pärastises elus oma töö saadusi esteetiliselt kujundada.

Kunstikoolides taotleb esteetiline kasvatus teisi eesmärke, omab teistsugust sisu ja vormi - seal on esikohal loovate kunstnikkude kasvatamine.

III. Füüsiline kasvatus.

1. Füüsilise kasvatus tähtsus. Füüsiline kasvatus on igakülgsest arenenud isiksuse kasvatus lahutamatuks, orgaaniliseks osaks. Noor nõukogude inimene, oma kodumaa patrioot, peab olema mitte ainult kirjaoskav, kultuurne, vaid ka tugev, karastatud, tõeliselt valmis tööks ja oma isamaa kaitseks. Vimmas, kahvatu inimene nõrkade kättega, mis kardavad füüsilist tööd ja sporti, on nõukogude ühiskonnas sama ebasümpaatne, kui mõttelage jõumees. ÜK(b)P XVI kongressil püstitas sm. Stalin ülesande "kasvatada uus põlvkond töölisi, terveid ja elurõõmsaid, kes on suutelised tõstma Nõukogude maa võimsust vajalikule kõrgusele ja kaitsema seda rinnaga vaenlaste kallaletungi vastu". Füüsiline kasvatus on tähtis ka julguse, iseloomu kindluse ja algatusvõime kasvatamise seisukohalt.

2. Füüsilise kasvatus ülesanded. Füüsiline kasvatus koolis taotleb: 1) lapse tervise arendamist ja tugevdamist, 2) lapse liikumiselundite arendamist, 3) algatusvõime, aktiivsuse, julguse, vastupidavuse, kiire orienteerumise ja visaduse kasvatamise soodustamist,

4) distsiplineeritud oleku, kollektiivse ja soltsimehelikkuse kasvutamise soodustamist, 5) sanitaar-hügieeniliste harjumuste kasvatamist, 6) õpilaste tutvustamist põhiteadmiste ja -vilumustega riigikaitse alal.

3. Füüsilise kasvatuse sisu koolis. Füüsilise kasvatuse sisu koolides on peajoontes kindlaks määratud koolide õppekavadega. Vastavalt nendele langeb peaarhvk mittetäielikus keskkoolis gümnaastikale, mängudele (liikumis-, sportlikud ja sõjalised mängud), kergejõustikule ja suusatamisele, täielikus keskkoolis tuleb nendele aladele lisaks ujumine ja kehalise kasvatuse teooria. Klassivälise harrastuste korras õpitakse sageli ka rahvatantsu, plastikat, korraldatakse jalamatkamist, ratta- ja söudesporti jms. Sanitaar-hügieenilistest harjumustest, mida füüsilise kasvatuse korras kujundada tahetakse, on esikohal puhtuse (koha, rõivaste, ümbruse), õige keharühi, sügava hingamise jms. harjutamine.

Õpilased, kes on suutelised täitma üllesaatud minimaalnõudeid tähtsamatel kehakultuuri aladel, võivad sooritada katse OVTK (ole valmis tööks ja kaitseks) märgi saamiseks (alates V kl.); vanema noorsoo (17.-18. eluaastast peale) jaoks on omad normid VTK (valmis tööks ja kaitseks) märgi saavutamiseks.

4. Füüsilise kasvatuse vormid koolis. Füüsiline kasvatus koolides teostub a) võimlemise resp. sõjalise kasvatuse tundidel, b) ergutava võimlemise näol enne tunde, c) klassivälise kehakultuurilise tegevuse näol (mis haarab ka puhkepäevi ja õppetöö vaheaegasid) ja d) õpilaste osavõtu teel spordikoolide tööst. Klassivälise kehakultuurilise tegevuse juhtimiseks moodustatakse koolide juurde kehakultuuri kollektiivid.

Füüsiline kasvatus nõukogude koolis pole eesmärk iseendas: kui meie teda ei alluta kommunistliku kasvatuse üldeesmärkidele, ta muutub tooreks ja hingetuks. Toorus, distsiplineerimatus, antisotsiaalne ja kasvatamatu käitumine - need on otseses vastuolus nõukogude kehakultuuriga. Ainult kommunistlik moraal võib anda kehakultuurile õige mõtte ja suuna.

5. Sõjalise kasvatuse sisu ja vormid koolis - vt. Käis-Golant "Abiks õpetajale" lk. 45-49.

IV. Kommunistlike noorte ja pioneeride org-id koolides.

(Vt. lähemalt Pint-Elango "Kasvatusteaduse alged" lk. 167-170; Käis-Golant "Abiks õpetajale" lk. 11-17 ja 49-57 ning brošüür "Kommunistlik noorsooühing ja kool".)

V. Klassi- ja koolivälise kasvatustöö.

1. Klassi- ja koolivälise kasvatustöö mõiste ja tähtsus. Klassiväliseks kasvatustööks nimetame õpetusliku või kasvatusliku eesmärgiga ettevõetavaid üritusi, mis toimuvad koolis koeli korraldusel ja tema vastutusel, kuid väljaspool õppetunde. Kooliväliseks kasvatus-

tööks nimetatakse õpetusliku või kasvatusliku eesmärgiga ettevõetavaid üritusi, mis toimuvad koolist sõltumatult, väljaspool kooli asuvate organite korraldusel ja vastutusel.

Klassi- ja kooliväline kasvatus töö võimaldab õpilaste eriharustuste rahuldamist, edendab nende loomingulist tegevust, kasvatab algatus- ja organiseerimisvõimet ning sisustab õpilaste vaba aega.

2. Nõuded klassi- ja koolivälisele kasvatus tööle. Et täita omi ülesandeid, peab klassi- ja kooliväline kasvatus töö a) vastama õpilaste huvidele, b) olema vabatahtlik, c) baseeruma õpilaste ise-tegevusel, d) olema kavakindel ja asjatundlikult juhitud. Tuleb kanda hoolt, et klassi- ja kooliväline kasvatus töö ei muutuks ainult lõbütuseks (tants!), vaid et seal oleks esikohal vaimset arendav tegevus.

3. Klassivälise kasvatus töö sisu ja vormid. Klassivälises kasvatus töös võib teha vahet ürituste vahel, mis haaravad kogu kooli ja niisuguste vahel, mis puudutavad ainult üksikuid õpilasarühmitusi. Kogu kooli haaravatest üritustest leiavad kõige enam rakendamist:

a) Õpilaste koduse lektiüri juhtimine - seda teevad näihästi emakeele õpetaja kui ka teiste ainete õpetajad kooli raamatukogu baasil, juhatahes õpilastele kätte nende arengule vastavaid ilukirjanduslikke ja populaarteaduslikke teoseid ning korraldades loetud teoste kohta õpilastega aeg-ajalt vestlusi. b) Isetegevus- ja kultuurhommikud - kogu koolipere hommikused kogunemised (umb. 15 min.), mida sisustatakse poliit-informatsiooniga, päevakohaste ettekannetega jms. võimalikult õpilaste endi osavõtul. c) Aktused mitmesuguste suuremate tähtpäevade puhul (peamiselt silmas pidades nn. punase kalendri tähtpäevi). d) Kohtumised silmapaistvamate kultuuritegelaste, töö- ning sõjasangaritega. e) Seinalehed. f) Koolipead. g) Vahetundide sisustamine mitmesuguste mängude ja kehakultuuriliste üritustega, lugemistoa avamisega jne.

Üritustest, mis piirduvad üksikute õpilasarühmitustega, võib mainida järgmisi: a) Õpilasarühmid, kuhu koonduvad teatud alast eriti huvitatud õpilased, näit. kirjandus-, loodusteaduse-, muusika-, kodu-uurimis-, male- jms. ringid; need ringid korraldavad omavahelisi referaate, harjutusi, võistlusi, ekskursioone, ahnavad välja ajakirju, seinalehti jne. Normaalselt piirdub igäühe nende tegevus ainult oma liikmeskonnaga, kuid mõningaid üritusi võib laiendada ka kogu õpilaskonnale. b) Õpilasarkestid ja -laulukoorid. c) Klassiõhtud - kas omavahelised või koos naaberkooli vastava klassiga.

Klassivälise kasvatus töö üldjuhtimist teostab kooli direktor ja eriti õppeala juhataja, kuid iga õpetaja peaks selles töös kaasa aitama. Igal koolil peaks olema klassivälise kasvatus töö plaan (vähemalt semestri peale), kus ära on märgitud ka iga õpetaja ülesanded sel alal. Õpilaste hulgast on soovitatav moodustada klassivälise kasvatus töö juhtimiseks õpilaskomitee, mis koosneb vanemate klasside (alates 8-ndast) esindajatest, tuleb pidada silmas, et klassiväline töö ei muutuks üksikutele õpilastele liiga koormavaks ega takistaks õppetööd.

4. Koolivälise kasvatustöö sisu ja vormid. Nõukogude Liidus on loodud tihe koolivälise kasvatustöö võrk, mis täiendab ja soodustab koolides toimuvat õppe- ja kasvatustööd. Siia kuuluvad: a) piioneeride ja õpilaste majad, laste kultuurmajad ja külanoorde majad - need kujutavad endast suuri lasteklubisid, mis pakuvad noortele mitmekesiseid võimalusi kultuuriliseks tegevuseks ja mõistlikuks meelelahutuseks; b) lastepargid ja mängumurud - peamiselt suvise keha-kultuurilise tegevuse ja lõbustuste kohana, c) lasteraamatukogud ja -lugemislauad - laenutavad lastele raamatuid, korraldavad lugejate vestlusi, kohtumisi kirjanikega, lugemisringe jne., abistades seega kooli koduse lektüüri juhtimisel; d) laste kunstilise isetegevuse majad - töötavad lastega muusika, näitekunsti, joonistamise, plastika jms. aladel, pakkudes süstemaatilist lisa kooli vastavatele klassivälistele harrastustele; e) laste- ja noorsooteatrid ning kinod - korraldavad laste- ja noortekohaseid etendusi. Suurt poolehoidu ja levikut on leidnud laste (noorte) tehnilised jaamad (noortehnikute liikumise juhtivate keskustena) tehnilise propaganda ja tehnilise leidurluse arendamiseks noorte hulgas ning noorte naturalistide jaamad (noornaturalistide liikumise juhtivate keskustena) - katsebaasidena noortele taime- ja loomakasvatuse aladel ning loodusvarade tundmaõppimisele ergutajatena. Laste ekskursiooni- ja turismi jaamad edendavad kodumaatundmist, kodukohaurimist, ajalooliste mälestusesemete ja suulise rahvatraditsiooni kogumist jne.

Koolivälise töö üldjuhtimine kuulub Haridusministeeriumi ja EIKNÜ Keskkomitee kompetentsi. Oluline on, et seda juhitaks asjatundlikult, pedagoogiliselt ning kooskõlastatult koolide tööga.

VI. Nõukogude kooli õpetaja.

1. Õpetaja osatähtsus kasvatustöös ja tema asend ühiskonnas. Juba ürgkogukondlikus klassideta ühiskonnas eraldati üksikud auväärsemad ja elukogenenumad ühiskonna liikmed noorte õpetajateks ja kasvatajateks. Orjapidamisajastul jäeti noorte kasvatamine kahjuks enamasti orjade hoolde ja kapitalistlikulgi ajastul oli õpetaja amet majanduslikult halvasti tasutatav ning ühiskondlikult vähe hinnatav. Tsaari-Venemaal pidasid kommunistid lakkamatut võitlust õpetajate olukorra parandamise eest ja võimale tulles võtsid nad otsekohe rea abinõusid tarvitusele õpetajaskonna majandusliku ja sotsiaalse asendi tõstmiseks. "Rahvakooliõpetaja tuleb meil asetada sellisele kõrgusele, millel ta ial pole seisnud, ei seisa ega või seista kodanlikus ühiskonnas" - ütles Lenin. Ka Stalin on hinnanud õpetajate suurt tähtsust sõnadega: "Õpetajate rivi on üks kõige vajalikumaid liikmeid meie maa töötajate suures armees, mis ehitab uut elu sotsialismi alusel".

Õpetaja maailmavaade, tema teadmiste tase ja pedagoogiline meistrikkus määravad õppe- ja kasvatustöö väärtuse koolis. Koolimajas, õppevahenditel, õpikutel on suur tähtsus, kuid nende puudulikkust võib kompenseerida hea õpetaja; õpetaja puudulikkust ei kompenseeri

aga miski muu, kui õpetaja visa ja püsiv töö iseenda kallal. "Laps kasvab ja areneb vaimset ning kõlbliselt ainult inimisiksuse otsese mõju all; seda inimisiksuse mõju pole võimalik asendada mingite vormide, mingi distsipliini, mingi kodukorra ega tunniplaani" (Ušinski), Mälestused heast õpetajast virgutavad inimesi veel kaua tagant järele. (Lisaks vt. Pint-Elango "Kasvatusteaduse alged" lk. 47-51).

2. Milline peab olema nõukogude kooli õpetaja? Nõukogude kooli õpetajalt nõutakse: a) usku kommunismisse ja andumist sotsialistlikule ülesandestööle; b) pedagoogilist meisterlikkust, mis on saavutatav alalise enesetäiendamise ja hoolika valmistumisega tundideks; c) loovat suhtumist oma töösse d) nõudlikkust iseenda vastu (niihästi oma teadmiste taseme, kõlbliste omaduste kui ka käitumise ja välimuse suhtes); f) oskust õpilasi hästi organiseerida ja tööle rakendada, g) osavõttu oma ümbruskonna poliitilisest ja seltskondlikust elust ja h) seltsimehelikku suhtumist teistesse pedagoogilise kollektiivi liikmesse.

3. Õpetajate ettevalmistus ja edasiharimine. Algkooliõpetajaid (1.-4. kl.) valmistavad ette pedagoogilised koolid, kuhu võetakse vastu 7. kl. lõpetanuid ja kus õpetus kestab 4 aastat. Mittetäieliku keskkooli (5.-7. kl.) õpetajaid valmistatakse ette õpetajate instituutides, kuhu võetakse vastu keskkooli (11.kl.) lõpetanuid ja kus õpetus kestab 2 aastat. Keskkooli õpetajaid (8.-11. kl.) valmistatakse ette ülikoolides ja pedagoogilistes instituutides, kuhu võetakse vastu keskkooli (11.kl.) lõpetanuid ja kus õpetus kestab 4-5 aastat. Õpetajate metoodiline edasiharimistöö toimub a) metoodilistes ringides (maal) ja ainesektsioonides (linnades), b) rajooni (linna resp. maakonna) pedagoogiliste kabinetide juures ja c) õpetajate täiendusinstituutide juhtimisel (Besti NSV-s asukohaga Tallinn). Õpetajat, kes pidevalt ei tööta onese täiendamise kallal ja kellel ei ole mingeid sügavamaid vaimseid harrastusi, ähvardab hädaoht kivineda, muutuda pealiskaudseks ja igavaks.

4. Õpetaja klassijuhatajana. Pesaegu igal määralisel õpetajal tuleb töita ühtlasi ka klassijuhataja kohustusi. Klassijuhataja ülesandeks on a) õppe- ja kasvatustöö koordineerimine vastavas klassis, b) kasvatuslike ürituste läbiviimine omas klassis, c) sidemetepidamine oma klassi õpilaste vanematega, d) oma klassi õpilaste lähem tundmaõppimine ja õpetajate abistamine nende individuaalsel kohtlemisel näit. õppenõukogu koosolekutel tähelepanu juhtides oma klassi erandlikele õpilastele), e) puudulikult edasijõudvate õpilaste järeleaitamise korraldamine, f) klassi oma-algatuslike ürituste (klassiõhtud, väljasõidud, seinalehed jne.) juhtimine, g) klassiruunide kaunistamise ja korrashoiu juhtimine, h) klassi päevaraamatu korrashoid ja vajalike andmete kokkuvõtmine ning aruannete esitamine oma klassi õpilaste kohta.

VII. Lapse kasvatamine kodus. Kodu ja
kooli koostöös.

(Vt. Pint-Elango "Kasvatusteaduse alged" lk. 131-154 ja 155-157).

D. Kooli juhtimine.

1. Direktori ülesanded koolis. Iga nõukogude asutise juhtimisel on mõõduandvad järgmised printsiibid, mida tuleb pidada silmas ka kooli juhtimisel: 1. Juhtimine peab olema konkreetne, operatiivne tuginema juhtiva ala üksikasjalikul ja igakülgsel tundmisel. 2. Tuleb läbi viia ainujuhtimise põhimõtte juhi täieliku isikliku vastutusega kogu asutise kui terviku ja selle üksiktegevusalade eest. Niisamuti vastutab iga üksik töötaja temale usaldatud ülesannete täitmise eest. 3. Õige juhtimise vältimiseks eelduseks on täitmise kontroll; tuleb kontrollida niihästi Partei ja Valitsuse üldiste direktiivide kui ka otseste juhtivate isikute korralduste täitmist, niisamuti seda, kuidas iga tööline täidab oma kohustusi ja oma töö plaani.

Vastavalt nendele põhimõtetele juhib direktor (algkoolides juhataja) ainujuhtimise põhimõttel kogu kooli elu ja kannab isikliku vastutust selle eest. Kooli direktoriks võib Haridusministeerium (kohaliku HO ettepanekul) määrata isikuid, kellel on kõrgem pedagoogiline haridus (algkooli juhatajal keskpedagoogiline) ja 3-aastane pedagoogilise töö staaž. Direktor esindab kooli ametiasutistes, käsutab kooli eelarvet, paneb kõrgemalseisvatele organitele õpetajaid määramiseks ette, võtab teenistusse ja vallandab kooli teenistujaid. Direktor kontrollib kõiki kooli õppe- ja kasvatustöö alasid, külastab õpetajate tunde, klassiväliseid üritusi ja annab õpetajatele juhiseid nende tööks. Direktor peab oskama õpetajaid liita ühtseks pedagoogiliseks kollektiiviks ja hoida õpetajate autoriteeti õpilaste silmis. Niisamuti peab ta õpilastes kasvatama ühistunnet, seltsimehelikkust ja tõsist töötahet.

2. Õppeala juhataja, sõjalise ala juhataja ja kooli teenistujad. Direktori esimeseks asetäitjaks ning peamiseks abistajaks õppe- ning kasvatustöö juhtimisel on õppeala juhataja. Tema vastutab direktori ees õppe- ja kasvatustöö õige korralduse ja häireteta käigu eest, valvab, et õpetajad ja õpilased täidaksid neile pandud kohustusi. Õppeala juhataja koostab kooli tunnikava ja klassivälise töö plaani, ühtlustab ja kooskõlastab klassijuhatajate ning õpetajate töökavad, külastab õpetajate tunde, juhib õpetajate metoodilist enesetäiendamist.

mist koolis jne. Öppeala juhatajad nimetab Haridusministeerium HO ettepanekul kooli parimate õpetajate hulgast.

Sõjalise ala juhataja (ühtlasi sõjalise kasvatuse õpetaja) on direktori teiseks asetäitjaks ja abistajaks kehalise ning sõjalise kasvatuse juhtimisel. Tema valvab koolidistsipliini järele, juhhib kooli kehakultuuri kollektiivi tööd, on abiks klassivälise töö juhtimisel jne.

Kooli majanduselu juhtimine on majandusjuhataja ülesandeks. Tema hoolitseb kooliruumide õigeaegse remontimise eest, hangib koolile õppevahendeid ja õppetarbeid ning muud varustust, korraldab õpilaste toitlustamist jne. Majandusjuhataja määrab ametisse direktor. Majandusjuhatajat abistavad raamatupidaja, asjaajaja, kooliteenijad ja muud vajalikud teenistujad.

3. Õppenõukogu. Õppenõukogu arutab õpetuslikke ja kasvatuslikke küsimusi. Tema on õpetajate kollektiivse arvamuse avaldajaks ning õpetajate omavahelise mõttevahetuse kohaks. Õppenõukogu koosseisu kuuluvad: kooli direktor (õppenõukogu juhataja), kõik õpetajad, vanem pioneerjuht, majandusjuhataja, raamatukoguhoidja, kooli arst ja lastevanemate komitee esimees, kooli ametiühingulise komitee esindaja. Õppenõukogu koosolekud kutsub kokku direktor. Juhul, kui direktor ei nõustu õppenõukogu otsusega, esitab ta küsimuse lõplikuks lahendamiseks HO-le. Õppenõukogu on ühtlasi ka oluliseks õpetajate metoodilise edasiharimistöö organiks koolis.

4. Lastevanemate komitee. Lastevanemate komitee ülesandeks on abistada kooli administratsiooni ja pedagoogilist kollektiivi kasvatus- ning õppetöös, klassivälistes üritustes, tervishoidlikus ja majanduslikus tegevuses ning järjekindla seose loomisel kooli ja perekonna vahel. Eriiliselt on lastevanemate komitee ülesandeks kaasa aidata koolikohustuse korralikule täitmisele. Lastevanemate komitee luuakse igas koolis. Ta koosneb õpilaste vanemate esindajatest (2-3 igast klassist), kes valitakse üheks aastaks klassi õpilaste vanemate koosolekul. Lastevanemate komiteel on oma presiidium. Lastevanemate üldkoosoleku, komitee ja tema presiidiumi otsused jõustuvad kooli direktori kinnitusele; komitee kirjavahetus toimub kooli nimel ja kooli direktori ning lastevanemate komitee esimehe allkirjaga.

5. Metoodiline töö koolis. (vt. A. Aret "Metoodiline töö koolis" "Nõukogude Kool" 1946, nr. 2 lk. 90-107.)

6. Koolitöö planeerimine, asjaajamine ja aruandlus. (vt. A. Aret "Kooli ettevalmistus uueks aastaks" ajak. "Nõukogude Kool" 1945.a. nr.6 lk. 262-288 ja A. Aret "Plaanimine koolis" ajak. "Nõukogude Kool" 1945. nr. 7-8 lk. 359-376.)